

Актуальна тема номера:
“НАЦІОНАЛЬНА ДОКТРИНА ПРИВАТНОГО ПРАВА:
ОСНОВНІ МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ”

Наталія Кузнецова

доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України,
професор кафедри цивільного права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
віце-президент – керівник Київського регіонального центру
Національної академії правових наук України

ВСТУПНЕ СЛОВО

15 років відділяють від нас день набрання чинності Цивільним кодексом України. Якщо абстрагуватися від певних втрат, яких було зазнано у період проходження цим надзвичайно важливим законопроектом “лабіринтів” Парламенту, можна констатувати, що загалом ЦК України виконав і продовжує виконувати функцію стрижневого акта в системі законодавства, яке регулює відносини у приватноправовій сфері.

Наукова концепція ЦК України, покладена в основу його структури та змісту, розглядала його, перш за все, як Кодекс приватного права, який має забезпечити нормальне функціонування і розвиток громадянського суспільства як самостійної, незалежної від держави системи відносин між юридично вільними і рівноправними партнерами в усіх сферах життя людини, включаючи, безумовно, і підприємництво.

Самостійність, незалежність, майнову та організаційну автономію, ініціативність приватного життя можна забезпечити лише за умови визнання природного, об’єктивного, наднормативного характеру суб’єктивних цивільних прав, які постають із самого життя. Майнові та немайнові відносини, змістом яких є ці права, ґрунтуються на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників і становлять предмет регулювання цивільного права та основу громадянського суспільства.

Вперше на законодавчому рівні закріплені у ст. 3 ЦК України основоположні засади приватного права: неприпустимість втручання у сферу приватного життя фізичної особи, свобода власності, договору та під-

© Наталія Кузнецова, 2019

приємництва, судовий захист будь-якого порушеного права, справедливність, добросовісність, розумність. Вони не тільки “червоною ниткою” пройшли крізь всю правову матерію Кодексу, а й стали важливими інструментами правозастосування.

Визначальними новелами ЦК України можна без перебільшень визнати закріплення принципу універсальної правосуб’єктності всіх учасників цивільних відносин; поділу юридичних осіб на юридичні особи приватного права та юридичні особи публічного права; виділення в структурі Кодексу окремої книги другої, присвяченої регламентації особистих немайнових прав фізичної особи.

ЦК України, на відміну від свого попередника, ЦК УРСР, відійшов від обмеженої концепції охорони особистих немайнових прав, які не пов’язані з майновими. На зміну захисту честі, гідності та ділової репутації прийшов цілий “загін” правових приписів, спрямованих на розгалужену регламентацію двох груп особистих немайнових прав фізичної особи: тих, які забезпечують природне і соціальне буття фізичної особи.

Хоча розробникам ЦК України і робили закиди стосовно того, що норми книги другої не містять конкретних регулятивних механізмів і доволі часто обмежуються лише констатацією особистих немайнових прав фізичної особи, перетворюючись на норми-декларації, норми-принципи. Водночас не можна заперечувати, що сам факт поіменування цих прав у Кодексі, їх класифікація, виокремлення загальних положень є важливим фактором розвитку самого концепту цивільних правовідносин.

Говорячи про практичну складову цього процесу, слід враховувати, що включення особистих немайнових прав в орбіту цивільного права означає поширення на них дії всього цивілістичного інструментарію, включно із засобами цивільно-правового захисту.

Особливого значення набуло включення до числа об’єктів цивільного права інформації. У сучасній цивілістичній доктрині дослідження приватноправових аспектів функціонування інформаційних відносин посідають чільне місце, і цей напрям наукових розвідок динамічно розвивається.

Крім того, як важливу тенденцію сучасної наукової думки можна відзначити подолання стереотипу наукового мислення щодо пріоритету майнових відносин у предметі цивільно-правового регулювання.

Не применшуючи значення речових і зобов’язальних відносин, можемо констатувати значне підвищення дослідницької уваги до немайнових відносин: інформаційних, особистих, організаційних тощо. У сучасних дослідженнях особливо наголошується, що інформаційні правовідносини, правовідносини у сфері інтелектуальної власності, правовідносини

з приводу особистих немайнових благ мають цивільно-правову природу, яка їй обумовлює необхідність повноцінного використання у процесі їх регулювання всього цивілістичного інструментарію.

Відновлення принципу свободи договору можна без перебільшень визнати головним моментом в еволюції договірної права. Безумовно, важливу роль у цьому процесі відіграла ст. 6 ЦК України, яка по-новому висвітлила концепт диспозитивності у сучасному цивільному праві й розширила функції договору у механізмі правового регулювання, не обмежуючи їх виключно стадією виникнення відповідних правовідносин. Договір розглядається як важливий регулятор цих відносин, а подекуди й джерело приватного права.

Прийняття ЦК України та набрання ним чинності стало потужним поштовхом до активізації української цивілістичної думки.

Нові юридичні конструкції, реалізовані правові інститути й окремі норми стали об'єктом наукових розвідок. І, як наслідок, в Україні з'явилися десятки цікавих досліджень, а цивілістична наука наповнилася новими іменами молодих учених.

Водночас поряд із цікавими та серйозними дослідницькими працями на "цивілістичну поверхню" впливає відвертий "треш", який не має нічого спільного з наукою, однак подекуди намагається закріпитися і навіть одержати науковий ступінь. Звертаючи увагу всіх, хто опікується майбутнім вітчизняного правознавства загалом й української цивілістики зокрема, закликаємо проявляти принциповість у всіх випадках академічної недобросовісності й бути пильними до будь-яких проявів наукової недобросовісності; також закликаємо українських цивілістів (і вчених, і практиків) об'єднати свої зусилля та спрямувати їх на реалізацію надважливих завдань – зближення приватноправових систем, обумовлених процесами глобалізації, визначення напрямів розвитку вітчизняного приватного права з урахуванням європейських і світових тенденцій.